

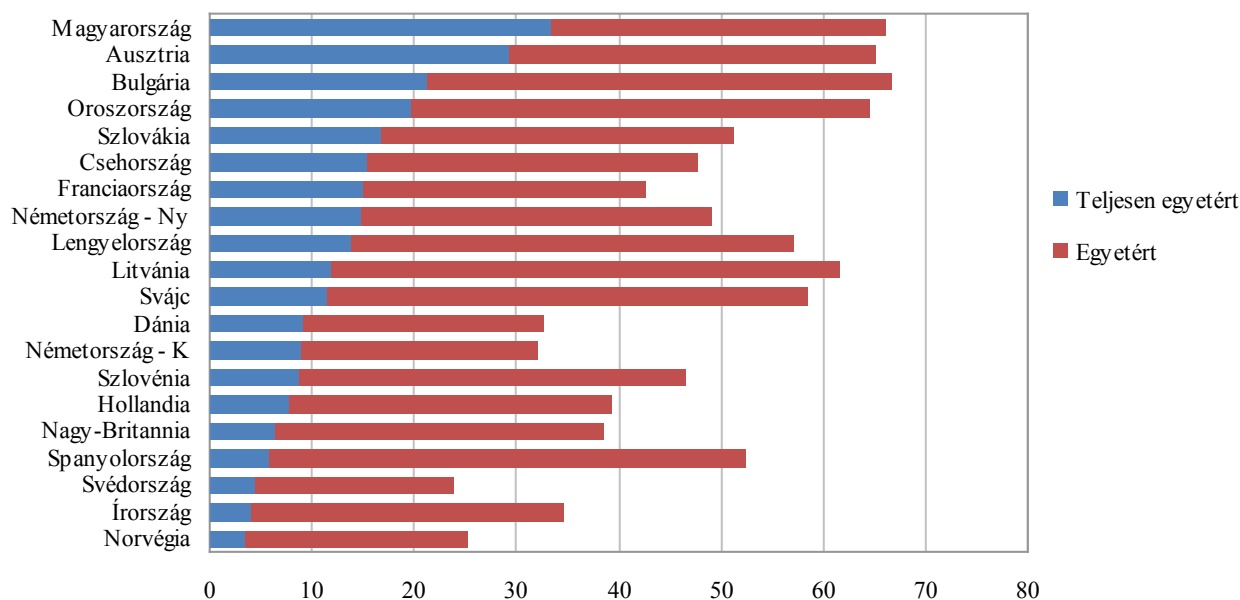
Három évig a gyermek mellett – de nem mindenáron. A közvélemény a kisgyermekes anyák munkába állásáról¹

A háromévesnél fiatalabb gyermekek napközbeni ellátásának kérdése évek óta a (köz)politikai figyelem előterében áll. A kisgyermekes anyák alacsony foglalkoztatási mutatói, a szülői szabadságok rendszere, a bölcsődei férőhelyek száma, az alternatív ellátási formák elérhetősége mind-mind visszatérő témái a szakmai és a politikai diskurzusoknak is. Ennek ellenére igen keveset tudunk a téma társadalmi megítéléséről, arról, hogy milyen értékek és elvárások alakítják a kapcsolódó közvéleményt, és ezzel a szereplők viselkedését is. Ezt a hiányt igyekszik pótolni egy 2009-es kérdőíves vizsgálatunk, amelyben összesen 1500, 18 és 50 év közötti férfit és nőt kérdeztünk meg a kisgyermekes napközbeni ellátásáról.

Korábbi vizsgálatokból tudható, hogy a hetvenes évektől kezdően széles körű és egyre fokozódó egyetértés mutatkozott abban, hogy egy óvodás- vagy akár iskoláskorú kisgyermekre valószínűleg rossz hatással van, ha az anyja dolgozik. A várakozásokkal ellentétben a rendszerváltozás környékén

ez a felfogás még kissé fel is erősödött Magyarországon, 1994 és 2002 között azonban enyhült valamelyest. Ennek ellenére még 2002-ben is számos európai ország közül nálunk volt a legnagyobb azok tábora, akik szerint „hat éves kor alatt megsínyli egy kisgyerek, ha az anyja dolgozik”.

Ábra 1. „Hatéves kora előtt mindenképpen megsínyli egy kisgyerek, ha az anyja dolgozik.”
Az állítással egyetértők aránya 20 európai országban, 2002 (%)

Forrás: Az ISSP 2002. évi adatfelvétele.

A Népeségtudományi Kutatóintézet „Életünk fordulópontjai” című panelvizsgálatának 2004. évi adatfelvétele a „szokásos” kérdésformában, ám nem a 0–6 évesekre, hanem a három év alattiakra vonatkozóan vizsgálta az anya munká-

ba állásával kapcsolatos nézeteket. Ebből kiderült: azt, hogy az anya 3 évesnél fiatalabb kisgyermek mellett munkát vállaljon, a lakosság még nagyobb mértékben károsnak tartja, mint ahogyan azt a 6 év alattiakkal kapcsolatban bármikor

1) „Családi értékek és a demográfiai magatartás változásának kölcsönhatása”. A kutatást az OTKA támogatta. Nytt. sz. 75909. Témavezető: Pongrácz Tiborné.

is tette. 2004-ben azzal az állítással, hogy hároméves koruk előtt a gyermekek megsínylik, ha az anyjuk eljár dolgozni, a megkérdezettek 70%-a „teljesen egyetértett”, további 13 %-a „egyetértett”, és mindössze 6 %-uk jelzett kifejezett egyet nem értést.

Legfrissebb vizsgálatunkból kiderül: 2002 és 2009 között feltehetően nem lett kisebb azok tábora, akik az otthon maradási tartják a 3 év alatti gyermeket nevelő nők számára a megfelelő választásnak. Ez alkalommal a kérdezettek szabadon jelölhették meg azt a határt, amikortól a kisgyermek anyja szerintük munkát vállalhat². A többség (56%) ilyen feltételek mellett is hároméves kornál vagy még később (20%) húzta meg ezt a választóvonalat. Az egyéves kort csak egy jelentéktelen kisebbség jelölte meg, a vizsgált korosztály egyötöde pedig a jelenlegi magyar gyakorlat megengedőbb változatát, a kétéves kori visszatérést tartja megfelelőnek. A vélemények ebben a kérdésben megmutatózó időbeli stabilitása különösen érdekes annak fényében, hogy ugyanezen vizsgálatunk a közvélemény érzékelhető enyhülését mutatta számos más, a családdal kapcsolatos érték vonatkozásában (ld. Pongrácz – S. Molnár 2011).

Valójában a hároméves korig tartó anyai gondozás igényének elterjedtsége nem meglepő. Magyaroztatát a gyēs- és gyedrendszer több évtizedes intézményében, az ennek hatására, valamint a munkapiaci korlátoknak és a gyermekellátó intézmények szükségességének következtében kialakult több évtizedes gyakorlatban, továbbá a gyakorlatot támogató közbeszéd hatásában kell keresnünk. Ami a kialakult gyakorlatot illeti: a kisgyermekes anyák a gyēs bevezetését követően egyre növekvő arányban éltek a három évig, vagy ennél nem sokkal rövidebb ideig tartó otthon maradás lehetőségével. Az pedig, hogy egy társadalmilag széles körűvé váló gyakorlat erős hatással lehet a kérdéstről kialakuló vélekedésekre, szintén ismert tény. A magyar szülők többsége 3 éves kora előtt nem, vagy csak azelőtt nem sokkal bízta másra (elsősorban ellátó intézményre, vagyis bölcsődére) gyermekét. Ez a tapasztalat vélhetően megerősítette a társadalomban azt a felfogást, hogy ez így van rendjén, így helyes, így természetes.

Ezt a nézetet népszerűsítette az elmúlt évtizedek (nem annyira a közelmúlt, mint inkább a korábbi időszakok) közbeszède, amelyben nagy szerepet kaptak népszerű és nagy tudású gyermekpszichológusok érvei.

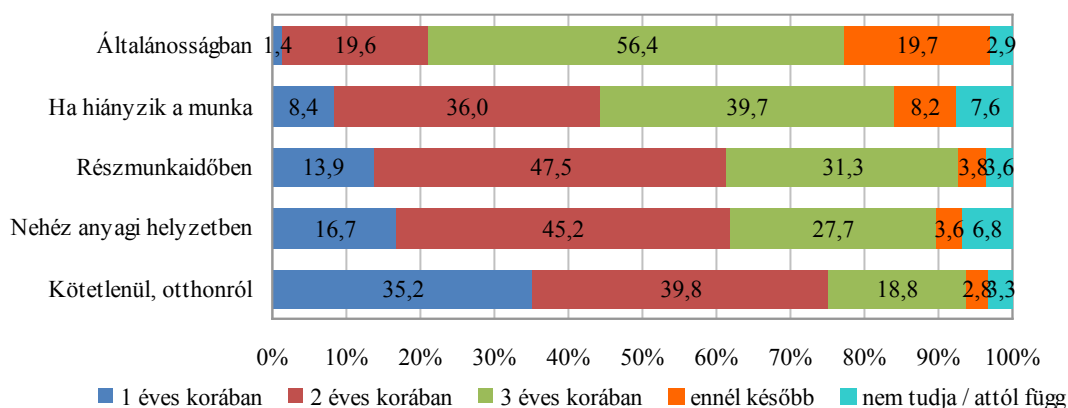
Vizsgálatunkból azonban kiderül, hogy ez az anyakkal szembeni szigorú elvárás korántsem abszolút, sőt, a körülmények függvényében viszonylag rugalmasan alakul. A hároméves otthon maradás igénye sok esetben inkább egyfajta ideálnak, eszménynek tekinthető, amelyet a körülmények és lehetőségek felülírhatnak. Az általunk vizsgált legkülönbözőbb helyzetekben az „általánosságban” három évhez ragaszkodóknak 36–73 százaléka volt hajlandó véleményét felülbírálni, és rövidebb otthonmaradási időtartamot is elfogadni.

Igen nagy mértékben növeli a korábbi munkába állás iránti megértést a család nehéz anyagi helyzete. Ezt figyelembe véve az embereknek több mint 60 százaléka elfogadja a gyermek hároméves kora előtti munkavégzést. Kevésbé támogatott, de ugyancsak enyhít az elvárások szigorán az, ha az anyának hiányzik a munkája és szívesen dolgozna – ilyenkor a kérdezettek 44 százaléka fogadja el a korábbi munkába állást. Ez az eredmény különösen azért figyelemre méltó, mert általános kutatási tapasztalatok szerint a nőktől általában azt várja a hazai közvélemény, hogy karrierigényüket sorolják a család szükségletei mögé.

Az egyéni motivációk mellett lényegesek az elérhető munkakörülmények is; a részmunkaidős munkavállalás lehetősége kisebb mértékben, míg az otthonról, rugalmasan végzett munka lehetősége számottevően növeli a munkapiacra való visszatérés előrehozását.

A 2. ábrán látható, hogy a válaszok módusza (a leggyakoribb választás) majdnem minden általunk vizsgált helyzetben (az anya személyes motivációinak esetét kivéve) két évre került át a korábbi háromról. A kétéves gyermek melletti munkába állást tehát számos esetben elfogadhatónak tartja a 18–50 évesek többsége, a két évhez azonban többségük ragaszkodik. Ennél rövidebb idejű „főállású anyaság” csak akkor számít széles körben elfogadhatónak, ha munkáját az anya otthonából végzi.

Ábra 2. „Ön szerint legkorábban a gyermek hány éves korában fogadható el, hogy az anya visszamenjen dolgozni...?”
A válaszok megoszlása különféle feltételek mellett, 2009 (%)

2) A kérdés pontos szövege a következő volt: „Ön szerint általánosságban a kisgyermek hány éves korában fogadható el, hogy az anya munkát vállaljon?” A kérdezettek válaszlapon segítségével választhattak az alábbi lehetőségek közül: egyéves korban / kétéves korban / hároméves korban / később / nem tudja.

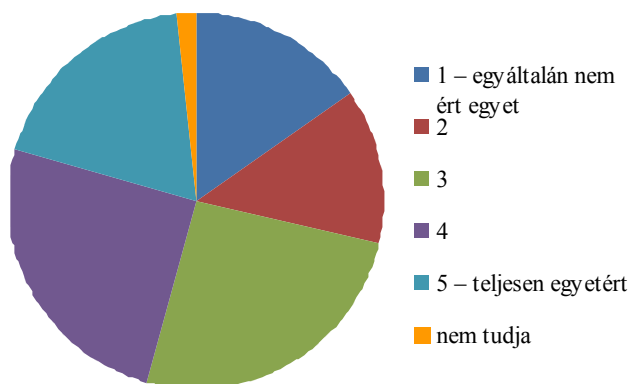
Általános tendencia, hogy a nők megengedőbbek a férfiaknál, a városokban – de főként a Budapesten – élők a községiéknél, a diplomások a kevésbé iskolázottaknál és a harmincasok a húszas vagy negyvenes éveikben járóknál.

A hároméves kor tehát a legtöbb ember gondolkodásában nem tekinthető szigorúan rögzített választóvonalnak. Nem mozdítható azonban el tetszőleges mértékben: többnyire ennek egy évvel, a gyermek kétéves korára való előrehozása az, ami még elég széles körben elfogadottnak bizonyul. A gyermek kétéves kora előtt csupán egy szűk kisebbség, és az is csak a körülmények egy része esetén tudja elképzelni, hogy az anya a munkát válassza a gyermekével való folyamatos együttlét helyett.

A kétéves korhatár viszonylagos elfogadottságát további eredményeink is jelzik. Azt találtuk egyrészt, hogy a Bajnai-kormány által tervezett rendszerben, amely a gyēs folyósítását két év után szüntette volna meg, a véleményt formálni tudók közül valamivel többen javasolták volna az érintett anyáknak a helyzet elfogadását és a munkába állást (51%), mint ahányan ilyen körülmények között is otthon maradásra biztatták volna őket (44%). (A többiek nem tudtak választ adni a kérdésre.)

Kimutatható az is, hogy a kellő számú bölcsődei férőhely hiánya nagyban hozzájárul a gyermek hároméves koránál korábbi munkavállalás elutasításához. (3. ábra) Ha lenne elegendő bölcsődei férőhely, akkor a kérdeztettek 45 százaléka elfogadhatónak tartaná, hogy az anyák dolgozni kezdjenek gyermekük kétéves korában, további 26 százalék pedig legalábbis nem utasítaná ezt el. Még azok közül is, akik „általánosságban” a három évig való otthon maradást támogatnák, 40 százalék egyetértett (4-es vagy 5-ös érték az 5 fokú skálán) azzal a kijelentéssel, hogy ha elég bölcsőde lenne az országban, teljesen elfogadható lenne, hogy az anyák a gyermek kétéves kora után visszamenjenek dolgozni.

Ábra 3. „Ha elég bölcsőde lenne az országban, teljesen elfogadható lenne, hogy az anyák a gyermek kétéves kora után visszamenjenek dolgozni.”

Eredményeinkből közvetlen következtetések vonhatók le az érintett szakpolitikák számára. Tanúságuk szerint alapvető fontosságú lenne, hogy a két évet betöltött gyermeket neve-

Tisztelt Olvasónk! Ha szeretné megkapni **e-mailben, a honlapon történő megjelenés előtt** a KorFa számait, regisztráljon a honlapunkon, a www.demografia.hu/korfa internetes címen.

Felhívás könyvtárak, internet-hozzáféréssel nem rendelkező olvasóink számára! A KorFa hagyományos, **nyomtatott, postai úton terjesztett változata** továbbra is rendelhető. Ilyen igényét jelezze Kardulesz Ferencnél a fővárosi 345-6664-es telefonszámon, vagy a szerkesztőség az impresszumban megtalálható egyéb elérhetőségein. A nyomtatott változat 2011-ben (még?) ingyenes!

Tisztelt Újságírók! A kiadvány szövege és ábrái **továbbszerkeszthető formátumban** igényelhetők Kapitány Balázs szerkesztőtől a kapitany@demografia.hu e-mail címen.

lő anyák számára a munkába való visszatérés reális opcióvá váljon. Ehhez pedig egyrészt a kisgyermekes szülők számára elérhető rugalmas, a családi élettel összeegyeztethető munkalehetőségekre, másrészt pedig a 2-3 éves korosztály napközbeni ellátását biztosító intézmények bővítésére, a férőhelyek számának jelentős növelésére van szükség. Ezek a felvetések természetesen nem újak; sok helyen sok szakértő jelezte már, hogy a rugalmas munkavégzési lehetőségek, valamint a kellő számú gyermekellátó hely hiánya objektív akadály a anyák korábbi munkába állásának. Vizsgálatunk alapján azonban ehhez még hozzátehetjük azt is, hogy ezek a problémák nem kis részben felelősek azért is, hogy Magyarországon olyan sokan elutasítók a korán kezdődő nem-anyai gondozással szemben. Ezeknek az akadályoknak az elhárítása (egyéb kedvező hatásain túl) csökkentené a rövidebb otthon maradással szembeni társadalmi ellenállást. Ez pedig nemcsak azért volna fontos, mert elfogadóbbá tenné a közvéleményt a jelenlegi szabadságolási rendszer esetleges változtatásaival szemben, hanem azért is, mert elősegítené egy toleránsabb, a sokszínűbb szerepek elfogadását támogató társadalom kialakulását. Ez utóbbi pedig elengedhetetlen volna ahhoz, hogy a kisgyermekes nők szabadabban, mérsékeltebb társadalmi nyomás mellett dönthessenek a munkapiacra való visszatérésről.

Blaskó Zsuzsa

További információ: blasko@demografia.hu

KorFa – népesedési hírlévl
 Szerkesztő: Kapitány Balázs kapitany@demografia.hu
 Kiadó: KSH Népeségstudományi Kutatóintézet
 Cím: 1024 Budapest, Buday László utca 1-3.
 Terjesztő: Várnainé Anek Ágnes anek@demografia.hu
 Telefon: 06-1-345-6557 Fax: 06-1-345-1115